

Caelio, Pro Milone), és a polgárjog színlelése (*Pro Archias poeta, Pro Balbo*). Tehát Cicero beszédei felölelik a késői köztársaság büntetőjogának szinte valamennyi jelentősebb tényálláscsoportját. Nem vitatható tény: e korszak tekintetében Cicero beszédei mind a büntető anyagi, mind a büntetőeljárás jog megismerésében kiemelten fontos (számos ponton egyedüli) forrásai. Fordításukhoz egyrészt filológusnak kell lenni, hiszen a latin irodalmi

nyelv teljes szépségében Cicerónál bontakozik ki. Másrészt a fordítónak római jogásznak is kell lennie, mert míg például Cicero filozófiai munkáinak fordítását a bölcsész is elvégezheti, addig a perbeszédekhez jogász-filológus kell. Nótári Tamás eleget tett e feladatnak, és így a római jog e kincseshányja magyar nyelven is hozzáférhető.

MOLNÁR IMRE

Maróti Egonra emlékezünk

IM MEMORIAM EGON MARÓTI

Tisztelt Olvasó!

Szerkesztőségünk ezúton tiszteleg a nemrég elhunyt Maróti Egon szegedi ókortörténész professzor emléke előtt.

Aegon carissime, Corona pompae funebris illustrissima

Kedves Egon, tisztelt megemlékezők!

Jó néhány évvel ezelőtt egy tudós beszélgetés során a hazai ókortudomány legszigorúbb kritikusa a következőt fejtegette. „Mondjanak egyesek bármit Maróti Egonról, kétségtelen, hogy munkássága felkészült és nemzetközi tekintélyű szakemberről tanúskodik. Írásait érdemes elolvasni.” Meggyőződésem, hogy ez az objektív megállapítás tökéletes összefoglalása annak, amit a mostani megemlékező megannyi személyes emléktől és érzelmi töltéstől vezetve, hajlamos lenne színesebbé átlényegíteni, ami vitatható eljárás lenne. Ahhoz azonban semmiképp sem férhet kétség, hogy az, akitől most az öt megillető *maerorral* búcsúzunk, valóban a huszadik század magyar ókortudományának egyik meghatározó mestere volt, akinek elismertsége nem korlátozódott e kis ország szűk határai közé. Ez utóbbi tény annál jelentősebb, mert az elhunyt pályafutása, főleg kezdetben, nem kedvezett a nemzetközi kapcsolatoknak. Márpedig Maróti Egon tanulmányait idézték és idézik mindazokban az országokban, ahol fejlett ókortudatás és klasszika-filológia van.

Rangos kiadványok közreműködőjének kérték fel Olaszországtól kezdődően Németországon át Ausztriáig és tovább, pl. Lengyelorszáig, hogy csak olyan impozáns kiadványra hivatkozzam pl., mint az Enciclopedia Virgiliiana, amely nem akármilyen szerzői gárdával büszkélkedhet. Maróti nemzetközi elismertségéhez nyilván hozzájárultak konferenciákon való részvételei és ott tartott előadásai, ám a legfőbb alap megannyi közreadott alapos tanulmánya volt idegen nyelven, melyek nemcsak hazai folyóiratokban láttak napvilágot, hanem azokon kívül még vagy tíz ország rangos kiadványaiban, olyanokban, mint a nagy múltú Gymnasium, Klio, hogy csak ezeket ragadjam ki.

Maróti Egon munkássága az 1950-es évek kalózokról szóló tanulmányaitól, a későbbi esztendőök mezőgazdasági dolgozatain át ívelt a nagy római klasszikusok, Vergilius, Horatius valamint Cicero és mások ragyogó irodalmi monumentumaihoz, egészen a hazai és nemzetközi humanizmus máig mércének tekintett alkotásaiig, behatolva végül a görög Olympos világába is, amennyiben az ókorban a nagy hellén versenyjátékok győzteseit szinte isteni lényeknek tekintették, s nem elsősorban esetleges doppingolásuk miatt. Villantsunk fel ebből a hatalmas léptékű szellemi utazásból néhány állomást, főleg a pálya elejéről, s ezt azért tesszük, hogy kitessék: szerzőjük már ekkor szakmáját jól értő, s nemcsak reménykeltő tudós, hanem jövőformáló és iránymutató személyiség volt a maga szakterületén.

Indulásakor Maróti Egon az ókori kalózkodás par excellence szakértőjének számított. Bár idevágó

monográfiája viszonylag elég nagy fáziskéséssel jelent meg, mégis egyfelől egy több évtizedes monográfia-sorozat elindítója lett az ókortudomány területén, hiszen ez volt az Apollo Könyvtár első kötete, másfelől pedig már számos idevágó tanulmánya látott ekkorra e kérdéskörben napvilágot magyar és különféle idegen nyelveken. Mindezekre nemzetközi szinten is felfigyeltek, s a legfrissebb monográfiák is bőségesen hivatkoznak a szerző több évtizedes eredményeire, ami mutatja e kutatások időt álló voltát (F. De Souza). Mára az is kiderült, hogy ezeknek a vizsgálatoknak nemcsak a rabszolgá-munkaerő biztosításában volt fontos szerepe. Maróti Egon nem véletlenül adta egyik legjobb tanulmányának a *Ho koinos polemos* címet, rámutatva az antik források alapján a kalózok „közellenség” voltára, ami manapság is súlyos jogi, pl. emberi jogi problémákat vet fel. Aligha véletlen, hogy a nagy hírű Fondation Hardt is egyik legújabb tudományos rendezvényének és kiadványának tárgyául ezt a témakört választotta: *Sécurité collective et ordre public dans les sociétés anciennes*, vagyis „A kollektív biztonság az antik társadalmakban” (szerző: Hans van Wees, Cédric Bréaz, Pierre Ducrey, Genève, 2008).

Maróti Egonnak már korai, a római földműveléssel foglalkozó tanulmányaiban is fölvetődött egyfajta szociológiai megközelítés, annak ellenére, hogy ez a maga idején némiképpen gyanús módszernek minősült. Persze a fiatal ókortörténész igyekezett a korszellem számára ezt úgy elfogadhatóvá tenni, hogy mindenekelőtt a rabszolgákkal összefüggésben élt ezzel a szemponttal. A catói *De agri cultura*-ban található jósokra vonatkozó tilalommal kapcsolatban például arra hívta fel a figyelmet, hogy ez a rendelkezés főként azon vándorjósok szerepét igyekezett megakadályozni, akik zavart okozhattak a keleti eredetű rabszolgák társadalmi mozgalmainak kiváltásában és elősegítésében. Hasonló irányba mutatott egy másik írása is, amely az Antik Tanulmányokban jelent meg *Eunus és Atargatis* címen, de az *Acta Antiquában* – az MTA folyóirata – is napvilágot látott németül. A szerző itt azt valószínűsítette, hogy a síciliai rabszolgafelkelés vezetője Dea Syria vagy másképp Atargatis kultuszának látványos elemeit használta fel rabszolgatársai mozgósításához és bátorításához.

Munkásságának mindig is egyik nagyon előremozdító törekvése volt, hogy egy olyan korban, amely az anyagi-társadalmi alap döntően megha-

tározó jelentőségét hangsúlyozta, ő a szubjektív elemekre is igyekezett messzemenően felhívni a figyelmet. Ő nem csupán az itáliai mezőgazdasági árutermelés kibontakozásával foglalkozott, hanem igyekezett az erre vonatkozó fő forrás letéteményesét, Catót mint embert nagyon is árnyaltan bemutatni, teljes szélességében tárva fel az alakjával kapcsolatos források ellentmondásosságát. Ennek az okát ő nagyon helyesen abban látta, hogy már Cato igyekezett saját tevékenységét eszményíteni, olyan ideológiai összefüggéseket állítva a középpontba, amelyek némiképp elterelték a figyelmet az aktuális politikai érdekekről. Ez elősegítette, hogy a későbbi szerzők maguk is meglehetősen személyes vonatkozásban közelítették meg Catót. Modern vizsgálója ugyan néhanapján talán túlzottan is a mindennapos gyakorlat és igény jelentőségére figyelmeztetett, de hosszú távon mégis előmozdítója lett annak a modern kutatási iránynak, mely a morális értékek jelentőségére figyelmeztet a catói életműben mint olyanban, amely sok tekintetben, így ebben is, Cicero előfutára volt.

Maróti Egon kutatásai mindig szigorú és módszeres forrásfelhasználáson nyugodtak, s ezért állandóan gondosan ügyelt az újonnan előkerülő források számbavételére is. Így publikálta 1968-ban ezt a dolgozatát: *„Egy újonnan felfedezett verses oraculum a kalózok ellen”*. Ez egy akkor nemrég előkerült kisázsiai felirat korábbi közlésének javítását és alapos elemzését adta, rámutatva, hogy az emlék minden bizonnyal egy olyan szöveg koracsászárkori másolata, amely egy olyan jóslatra vonatkozott, amely megelőzte Pompeius kalózok elleni hadjáratát. Kitűnő forrástani vizsgálat egy másik, ugyancsak az AntTan-ban megjelent tanulmány (1958), amelynek címe: *„A II. Sallustius-levél és Cicero”*, amely azt mutatta ki igazi aprólékos filológiai munkával, hogy a levél tartalmilag hiteles, s így valóban abban az időben keletkezett, amikor a levélben az eseménytörténeti beállítás utal. Ezt erősíti meg az egybevetések Cicero levelezésével és a polgárháborús időszak eseményhálójával. Kár, hogy Maróti Egon itt csak a korhűség mellett tört lándzsát, s nem merete nyíltan kimondani, amire gondolt: a levél valójában Sallustius írása, miként azt ma általában megint gondolják, s ahogy azt négy évvel ezelőtt, mesterem után negyven évvel magam is megfogalmaztam Párizsban a Société des Études Latines közgyűlésén tartott előadásomban, egyúttal ezzel régi mesteremnek is kifejezve tiszteletemet.

Tettem ezt annak a magisternek, aki munkássága egyik legfontosabb része a magyar felsőoktatáshoz kapcsolódik és a klasszikus ókor történetének alapos, forrásismereten alapuló magas fokú elsajátítását kívánta előmozdítani, bevezetve pl. az eredeti nyelven, mindenekelőtt latin nyelven készült szövegek feldolgozásába és módszeres tanulmányozásába. Ebbe a tárgykörbe tartozott már az 1966-ban megjelent *Fontes minores Latini III.* kötete, amely valójában római történeti forrásgyűjtemény. A kiadvány nemcsak történetírók műveiből vett részleteket tartalmaz, hanem feliratos forrásokat, papyrus szövegeket is hozzáférhetővé tesz. Másokkal közösen írt nagyszabású munkái, mint „*A régi Róma aranykora*”, „*Az ókori Róma története*” nemzedékek számára szolgált és szolgál még részben ma is szellemi táplálékként, akár a humán érdeklődésű olvasók, akár az egyetemi hallgatók épülésére vagyunk tekintettel, s használatuk bizonyos szempontokból ma is első helyen ajánlható. Érdemei voltak az elhunyt professzornak a valamikor szép pályát befutó tankönyvsorozat, az *Auctores Latini* körűl is, de szép számú pulikációja van a *Scriptores Graeci et Latini* sorozatán belül is, amely némiképp hozzájárult a szövegfilológia ébrentartásához is egy olyan időszakban, amikor ez szinte tiltott területnek számított. És ott van a megannyi tanítvány, akik közül számos, „a maga idején megbélyegzettet”, ő mentett meg a tudományoknak, többek közt Rónay Lászlót is, aki erről egyik regényében emlékezik meg, ahol hasonlóképp szó esik Jeges Laciról is. S ott van azután még megannyi folyóirat szerkesztése, a hatalmas nemzetközi szakirodalom beható ismertetése, amely nála sohasem volt egyszerű tartalmi összefoglaló. Nála ez is beletartozott az értékkeresésbe. Ugyanúgy, mint a

számos latinból készült gondos fordítás, s akárcsak az élénk szellemű viták, amelyek egyikében bizonyára Takács Lászlónak van igaza, hogy bizonyos szempontból mindegyik vitatkozó félnek igaza van egy meghatározott kontextusban. S azután ott vannak a tanítványok Budapestről, Debrecenből, Szegedről, s talán legfőképp az Eötvös Collegiumból, ahol egykor magam is Maróti Egon és Klaniczay Tibor műhelyében tanultam meg a filológia csinját-bínját. Meggyőződésem, hogy mindez több elismerést érdemelt volna egy ókortudományi Ábel Jenő emlékéremnél és egy professor emeritus címnél. De hát lassan a cikkek is fogyatkozni kezdtek, nem a szellem frissességének csökkenése miatt, hanem mert annak platóni béklyója, azaz a test bizonyult gyengének. Szerencsére volt egy igazi és hű társ, aki lejegyezte az értékek frappáns gondolati szilánkjait. Köztük ezt is: „*Üresnek gondolhatják a zsáкод, ha nem mutatod meg, mi van benne.*” Szerencsénkre, Egon tanár úr megmutatta nekünk kincseit, még ha az utolsó együtt töltött családi esténken már szinte csak e babitsi sorok sírtak és kísértettek ott körülöttem:

„*Csak te borulsz rám, asszonyi jóság,
mint a letört karóra a rózsák,
rémült szemem csókkal eltakarni...
Óh jaj, meg kell halni, meg kell halni!*”

A réműlet elmúlt, Aegon pásztor már az örök mezőkön terelgeti gazdag szellemi nyáját, s a gondos asszonyi szem most is követi azért lépteinek emléknymót, amelyből a *pars melior* megőrzése mindannyiunk kötelessége. *Aegon carissime, resta nobiscum et in exsequiis sequemur meliorem partem tuam! Vale! Requiescas in pace!*

HAVAS LÁSZLÓ